

Ключевые слова: Патриотизм, система патриотического воспитания, нормативно-правовая база, патриотическое сознание, поисковая работа, здоровый образ жизни, защита Отечества.

Vasilenko Sergey, System of patriotic education of youth and its place in the state construction of modern independent Ukraine

In article the urgency, a condition and tasks of system of patriotic education in Ukraine are investigated, its essence is opened by means of making imperatives of this concept. The provided positive experience in work of system of patriotic education of Russia and Poland. A variety of forms and methods of education of the patriot of the state and efficiency of their impact on behavior of the personality is defined.

Key words: Patriotism, system of patriotic education, standard and legal base, patriotic consciousness, search work, is more healthy a way of life, protection of the Fatherland

УДК 37.017.4:165.12

ІВАШКОВСЬКИЙ Віталій Володимирович –
кандидат педагогічних наук, доктор філософії,
завідувач лабораторії фізичного розвитку
Інституту проблем виховання НАПН України

«ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

В цій статті розкрито та теоретично обґрунтовано психолого-педагогічну значимість військово-патріотичного виховання у процесі виховання суб'єктів громадянського суспільства.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, суб'єкт громадянського суспільства, патріотизм, Батьківщина, світогляд.

Актуальність дослідження. Становлення громадянського суспільства в Україні не лише не відмінняє, а, навпаки, об'єктивно обумовлює актуалізацію виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства, підкреслюючи його ідейну і психолого-педагогічну значимість для громадян, що робить необхідним розкриття суті, демонстрацію найбільш ефективних форм роботи, визначення основ системи виховання суб'єкта громадянського суспільства, виявлення організаційно-педагогічних умов, які чинять ефективний вплив на майбутнього захисника Вітчизни, визначення рівнів вихованості, системи керівництва, аналіз можливостей різних форм роботи. В освітній системі сучасної України накреслилася система практичного знищення військово-патріотичного виховання. За свідченням Б.С. Братуся, з початку 90-х років ХХ сторіччя загальна ситуація в Україні відрізняється значним рівнем складності, протиріччя, нестабільності, напруженням між усіма соціальними явищами і процесами. Закриваються позашкільні заклади військово-патріотичного напрямку діяльності, навчально-матеріальна база та тири для викладання предмету «Захист Вітчизни», в багатьох школах ліквідовано музеї бойової та трудової слави, практично не використовується історико-культурна спадщина регіонів, в засобах масової інформації не припиняється пропаганда західних найгірших цінностей: насилля, сексу, сатанізму, націоналізму, меркантилізму [1].

Виклад основного матеріалу. У суспільній свідомості поглибленої ерозії зазнали такі цінності, як Батьківщина, вірність героїчним традиціям минулого, обов'язок, пошана, самознехтування заради інших. В дитячі душі через засоби масової інформації і культурні твори ще недавно прищеплювалися не найкращі зразки масової культури, космополітизму, аморальності. Внаслідок цього у підростаючого покоління почали розвиватися байдужість до Батьківщини, бездуховність, агресія та ін. Зросли радикальні, псевдопатріотичні організації, які намагаються вчинити вплив на ті категорії населення, які з тих чи інших причин не в змозі реагувати на соціальні процеси, що відбуваються. Саме тому здорові сили нашого суспільства і державні структури повинні виявляти особливий інтерес до проблеми відродження системи військово-патріотичного виховання українців, і, перш за все, молоді, тим більше що патріотична ідея в історії України свого часу займала провідне місце.

Патріотизм в Україні завжди вважався символом мужності, звитяги та героїзму, сили народу, необхідною умовою єдності, величі та могутності нашої держави.

Багатовікова історія нашого народу засвідчує, що без патріотизму неможливо створити міцну державу, неможливо прищепити людям розуміння їхнього громадянського обов'язку та поваги до закону. Тому патріотичне виховання розглядається завжди і всюди як фактор консолідації всього суспільства, є джерелом і засобом духовного, політичного і економічного відродження країни, а військово-патріотичне виховання – засобом збереження її державної цілісності та безпеки.

В.О. Сухомлинський підкреслював, що основою народу і виховання справжнього громадянина «є ідея Батьківщини, як національний ідеал, який особливо важливий для виховання» [2].

Складність формування військово-патріотичної свідомості у зв'язку зі зміною ціннісних критеріїв у духовній сфері найчіткіше фіксується через характеристику таких понять, як «Батьківщина», «патріотизм».

В Україні у зв'язку з глобальними соціально-політичними перетвореннями припинила своє існування діюча свого часу система ідеологічного виховання громадян, а з нею і колишня система радянського патріотичного та військово-патріотичного виховання. Оскільки були розпорошені цінності, які зміцнювали духовний простір радянського суспільства, їх місце почали займати активно пропагандовані ідеї сепаратизму та націоналізму. Звідси – парад суверенітетів (за зразком Росії), поява осередків напруженості в різних регіонах країни, «помаранчева революція». Тоді стала зрозумілою небезпека повної деідеологізації суспільства, яка була проголошена в початковий період українських реформ частиною керівної еліти. За суттю, це значило руйнацію духовного стрижня суспільства, а відповідно і руйнацію державності.

Позбавлення від комплексу історичної неповноцінності може повернутися і часто повертається запеклим націоналізмом. «Важливо зазначити, що межею, яка відмежовує патріотизм від націоналізму, є признання принципу пріоритету загальнолюдських цінностей. Націоналізм не просто передбачає захист власного народу, любов до своєї країни, але й абсолютизацію цих інтересів, прагнення їхньої реалізації будь-якими методами, ігноруючи інтереси інших народів» [3].

Одним зі шляхів подолання націоналізму може стати звернення до релігії як однієї з найдавніших форм суспільної свідомості, яка протягом багатьох сторіч формувала базові духовні цінності в суспільстві. Це репродукувало суспільну солідарність, яку Еміль Дюркгейм, один зі світових мислителів ХХ сторіччя, вважав головною функцією релігії. Базові духовні цінності набували при цьому сакрального сенсу. Більшість світових релігій зазначає про те, що захист віри, Батьківщини, народних традицій відкриває людині прямий шлях до вічної насолоди. Православ'я у цьому сенсі не є виключенням. Не випадково деякі вітчизняні полководці зараховані до образу святих. Символічно й те, що в дореволюційні часи ХІХ сторіччя воїни йшли у бій за Віру, Царя та Вітчизну. Віра стояла на першому місці. Разом з тим, спроба за допомогою «кавалерійської атаки» заволодіти напівзабутою православною традицією ставлення до Вітчизни не отримала впливу на свідомість молодих воїнів.

Формування патріотичних почуттів невіддільне від громадянського самовизначення молоді, від розвитку правової і військово-патріотичної самосвідомості та гуманістичних поглядів. Зазначені якості закладаються в ранньому дитинстві в сім'ї і остаточно мають бути сформованими в шкільні роки (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Погляди експертів про діяльність освітніх закладів щодо формування у молоді ключових елементів світогляду

Варіанти відповіді	Так	Ні	Скрутно відповіді
Громадянське ставлення до суспільства	60,9	21,3	17,8
Бережливе ставлення до природи	58,9	25,4	15,7
Правова свідомість	58,4	22,3	19,3
Почуття патріотизму	56,9	22,5	20,6
Гуманне ставлення до оточуючих	50,3	25,9	23,8

Більше 50 % респондентів вважають, що школа виховує в молоді такі якості, як: громадянське ставлення до суспільства, бережливе ставлення до природи, правову свідомість, гуманне ставлення до оточуючих, почуття патріотизму. В табл. 1.1. наведені погляди експертів про діяльність освітніх закладів щодо формування у молоді ключових елементів світогляду.

На думку більшості експертів, в загальноосвітніх навчальних закладах проводяться різноманітні заходи військово-патріотичного спрямування. Опитування виявило різноманітність форм саме патріотичного виховання, що проводяться в загальноосвітніх навчальних закладах України (див. табл. 1.2).

Патріотична та військово-патріотична тематика є серцевиною діяльності молодіжних організацій, а саме – піонерських, скаутських, козацьких (юних джур). Всі зазначені форми роботи покликані підвищити ефективність виховання суб`єкта громадянського суспільства.

Таблиця 1.2.

Форми патріотичного виховання, практиковані в загальноосвітніх навчальних закладах України

Варіанти відповіді	Так	Ні	Скрутно відповіді
Відзначення пам`ятних дат, проведення днів воїнської Слави, вахт Пам`яті	90,9	5,1	4,1
Спілкування та зустрічі з ветеранами та героями військових дій	83,2	6,6	10,2
Колективне відвідування місцевих музеїв та тематичних виставок, участь в змаганнях «Козацькі забави»	78,7	13,2	8,1
Робота військово-патріотичних гуртків, секцій, клубів	74,1	15,2	10,7
Створення шкільних музеїв бойової та трудової слави	60,4	18,3	21,3
Діяльність пошукових загонів з пошуку загиблих учасників військових дій	54,3	22,3	23,4
Робота молодіжних організацій (на зразок піонерських, скаутських, джур тощо)	53,3	25,4	21,3
Нічого не проводиться	-	-	-
Скрутно відповіді	-	-	-

Проблема ефективності виховання за сучасних умов висувається на перший план. У зв`язку із цим є симптоматичними відповіді респондентів (молодь та експерти) на питання: «Чи можете ви впевнено зазначити, що у Вашій місцевій освітній системі проводиться ефективна робота з військово-патріотичного виховання молоді?» (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Відповіді на питання: «Чи можете Ви впевнено зазначити, що у Вашій місцевій освітній системі проводиться ефективна робота з військово-патріотичного виховання молоді?»

Варіанти відповіді	Думка молоді	Думка експертів
Так, швидше так, чим ні	31,4	65,4
Ні, швидше ні, чим так	56,2	28,9
Скрутно відповіді	12,2	5,7
Не відповіли	0,1	0

Питання про ефективність громадянського та військово-патріотичного виховання безпосередньо пов`язане з питанням про їхню достатність. Такі структури суспільства, як добровільні спортивні товариства, військово-патріотичні організації та рухи, військові комісаріати, комітети, управління, відділи з молодіжної політики, громадські організації та об`єднання, на думку більшості опитаних категорій громадян, приділяють достатню увагу громадянському та військово-патріотичному вихованню молоді. З усіх інституцій суспільства, тим чи іншим чином відповідальних за стан громадянського та військово-патріотичного виховання, на думку більшості експертів (56,95 та 55,8 %) та молоді (41,7 % та 41,4 %), недостатній рівень уваги громадянському та військово-патріотичному вихованню приділяють політичні партії, рухи, а також засоби масової інформації. На думку 44,8 % опитаних молодих осіб, такими інституціями суспільства є й загальноосвітні заклади освіти (див. табл. 1.4).

Відповіді на запитання: «Чи достатньо ці інституції суспільства приділяють уваги громадянському та військово-патріотичному вихованню молоді?»

Варіанти відповіді	Так		Ні		Скрутно відповісти	
	молодь	експерти	молодь	експерти	молодь	Експерти
Спортивні товариства	59,3	47,2	19,1	23,4	20,9	29,4
Військово-патріотичні організації, рухи	58,9	73,1	15,3	8,1	25,2	18,8
Військкомати	40,1	39,6	32,7	35,0	26,8	25,4
Комітети, управління, відділи з молодіжної політики	39,3	49,2	32,8	31,0	27,3	19,8
Навчальні заклади	32,9	58,4	44,8	33,5	21,6	8,1
ЗМІ	28,0	24,4	41,4	55,8	30,1	19,8
Політичні партії	24,1	13,7	41,7	56,9	33,5	29,4
Громадські організації та об'єднання	27,0	35,0	29,9	29,9	42,5	35,0

Причини недостатньої роботи у цьому напрямку різноманітні. Це й слабкість школи обмежила свій вплив на молодь участю лише у процесі політичних партій та рухів, прагнення вирішити власні політичні завдання, ігноруючи вдумливу, копітку роботу в масах. Сучасні ЗМІ, особливо центральні, гіпертрофовано розгортають розважальне начало, прямують шляхом задоволення смаків невибагливої частини населення на збиток виховній роботі, навчанню, чим зубожіли освітні можливості навчальних закладів.

Вважаємо за доцільне наступним кроком навести аналіз відповіді молоді на питання: «Чи берете Ви участь в заходах громадянського, патріотичного чи військово-патріотичного характеру, які організуються у Вашому населеному пункті?».

Відповіді зазначили, що чотири п'ятих молоді практично не охоплені заходами громадянського, патріотичного та військово-патріотичного характеру (див. табл. 1.5).

Таблиця 1.5.

Відповіді молоді стосовно участі молоді в заходах громадянського, патріотичного чи військово-патріотичного характеру

Варіанти відповіді	%
Досить часто та регулярно	7,3
Досить часто	12,2
Дуже рідко, не приймав участі	80,1
Не відповіли	0,4

Ці результати засвідчують, з одного боку, про несформованість смаків, звичок, схильностей, інтересів молодих людей у сфері громадянської, військово-патріотичної роботи, а з іншого – про формальне ставлення організаторів громадянського, військово-патріотичного виховання до цього важливого напрямку виховання.

Удосконалюючи систему військово-патріотичного та громадянського виховання українців, як молоді, так і дорослих, необхідно використовувати накопичений досвід минулого, на підставі якого слід оновити, а в якійсь частині просто відродити ритуали, обряди, символи й ігри. Вони мусять бути розраховані на різні соціальні групи з урахуванням їх вікових та психічних особливостей. Багато позитивного можемо виділити з досвіду підготовки та святкування роковин Великої Перемоги. Цей досвід засвідчує, що історична пам'ять у нашому суспільстві не втрачена.

Отже, події останнього часу – економічна дезінтеграція, соціальна диференціація суспільства, девальвація духовних цінностей – учинили негативний вплив на суспільну свідомість більшості соціальних та вікових груп населення України, різко знизили виховний вплив культури, мистецтва та

освіти як найважливіших факторів формування громадянських, військово-патріотичних та життєвих толерантних позицій.

Для того, щоб виховання суб'єкта громадянського суспільства було піднято на рівень громадянського суспільства, необхідна консолідація інститутів суспільства у справі впливу на психологічний рівень суспільної свідомості. З раннього віку необхідно формувати в особистості високі морально-етичні засади, розуміння переваги цінностей суспільних та державних над особистими, прищеплювати повагу до культурної спадщини свого народу, готовність до самопожертви на благо Вітчизни, прихильність до національно-конфесійних традицій.

Значні труднощі, на думку В.В. Дьяченка, яку ми повністю підтримуємо, складають недосконалість сучасної методики, незначна кількість науково-дослідних робіт, недостатня розробленість теорії виховання суб'єктів громадянського суспільства. Дослідники, зазвичай, проминають психологічний аспект проблеми: формування почуттів, глибоких переконань, незламної волі, стійкого та мужнього характеру [4].

Необхідно навчити бачити те, що не було помітне раніше: громадянське бачення світу – не розчулення, а громадянська тривога і неспокій, це одна з рис громадянства. Необхідно усвідомлювати світ не на побутовому рівні, а бачити землю очима патріотів: бачити не лише гарне, а й наше горе, людські біди. З баченням цього боку оточуючого світу якраз і починається почуття обов'язку майбутнього громадянина та захисника Вітчизни.

Мету виховання суб'єкта громадянського суспільства ми визначаємо як вироблення на основі почуття любові до Батьківщини і відданості Вітчизні міцних переконань, які забезпечують свідоме, сумлінне та жертвне служіння на благо суспільства, країни та держави.

Список використаних джерел

1. Братусь Б.С. К проблеме развития личности в зрелом возрасте. / Б.С. Братусь // Вестник Московского ун-та. Сер. 14. Психология. – 1980. - № 2. – С. 3-13.
2. Сухомлинський В.О. З чого починається громадянин. / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. – Т. 5. – С. 359-365. – К.: Радянська школа, 1977. – 639 с.
3. Головатий М.Ф., Бебик В.М. Формування у молоді громадянської позиції в умовах становлення української державності (методологічний аспект). / М.Ф. Головатий, В.М. Бебик // V кн.: Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: Збірник наук. публікацій Укр. НДІ проблем молоді. Випуск третій. – К., 1994. – С. 5-17.
4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология. Словарь-справочник. / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович // – М.: Хэлсон, 1998. – С. 229.

Аннотация.

Военно-патриотическое воспитание ученической молодежи как средство формирования субъекта гражданского общества

В этой статье раскрыто и теоретически обосновано психолого-педагогическое значение военно-патриотического воспитания в процессе воспитания субъектов гражданского общества.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, субъект гражданского общества, патриотизм, Родина, мировоззрение.

Summary.

Military-patriotic training pupil youth how stepping-stone forming subjects civil society

Annotation. In this article open end theoretically to groundpsychological-pedagogical consequence military-patriotic training in process training subjects civil society.

Key words: military-patriotic, subject civil society, patriotic, mother land, cjnctption of the world.